

УДК 37.014.542

ШВИДУН Віктор Миколайович,
канд. пед. наук, докторант каф.
філос., соціол. держ. упр. ДРІДУ НАДУ

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЮ ПЕДАГОГІЧНОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

Розглядається питання модернізації системи державного управління післядипломною педагогічною освітою в Україні у контексті впровадження адаптивної структури управління та інноваційного менеджменту з метою забезпечення потреб держави у кваліфікованих педагогічних кадрах в умовах інформаційно-технологічного суспільства.

Ключові слова: адаптивна структура управління, інноваційний менеджмент, креативність, компетентність, післядипломна педагогічна освіта.

Швыдун В. М. Модернизация системы государственного управления последипломным педагогическим образованием в Украине

Рассматривается вопрос модернизации системы государственного управления последипломным педагогическим образованием в Украине в контексте внедрения адаптивной структуры управления и инновационного менеджмента с целью обеспечения потребностей государства в квалифицированных педагогических кадрах в условиях информационно-технологического общества.

Ключевые слова: адаптивная структура управления, инновационный менеджмент, креативность, компетентность, последипломное педагогическое образование.

Shvidun V. M. Modernization of public administration postgraduate teacher education in Ukraine

The modernization of public administration service teacher education in Ukraine in the context of the implementation of adaptive management structures and innovative

management are considered to ensure the needs of the state for qualified teachers in information and technological society.

Key words: adaptive management structure, innovation management, creativity, competence, postgraduate teacher education.

Постановка проблеми. Ураховуючи реалії соціально-економічного розвитку суспільства на сучасному етапі (потреба опановувати весь час новими компетентностями та вміннями), освіченою можна вважати лише ту людину, яка здатна управляти процесом набуття навичок, умінь та компетенцій упродовж усього життя. Таке розуміння освіти змінює уявлення про доступ до сучасної освіти і поняття її якості, вимагає змін у системі державного управління освітньою галуззю взагалі та організації педагогічного процесу зокрема, переходу від уніфікованої освіти до персоналізованої. У контексті такого підходу система післядипломної освіти стає найважливішою освітньою ланкою в питанні вирішення завдань професійної підготовки й перепідготовки фахівців. Закономірно прогнозувати значне збільшення ролі післядипломної освіти в адаптації спеціалістів до нових умов життєдіяльності з орієнтацією на світові стандарти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання модернізації управління післядипломною педагогічною освітою в контексті нових соціокультурних умов, характерних для початку XXI ст.: глобалізація; інформатизація; синтез різноманітних культур і т.д. досліджувались такими вченими, як С. Крисюк, М. Романенко, В. Маслов, В. Кремень, А. Зубко та ін. Відзначаючи значний доробок вказаних вчених, вважаємо доцільним у даній статті продовжити дослідження методологічних аспектів модернізації системи державного управління післядипломною педагогічною освітою.

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні методологічних аспектів змін у державному управлінні системою післядипломної педагогічної освіти в контексті системного підходу до управління якістю освіти з метою підвищення рівня освіченості, мобільності, креативності, інноваційності та адаптивності педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Освіта загалом та післядипломна педагогічна освіта зокрема розглядаються нами як найважливіші сфери людської діяльності.

Освіта є складною системою, пріоритетною і базовою для соціально-економічного розвитку будь-якої країни, а особливо для країн, що переживають період реформувань, зокрема для України. Післядипломну педагогічну освіту ми розглядаємо як один із пріоритетних освітніх напрямів, безпосередньо пов'язаних з перспективами розвитку освіти.

Концептуальні засади державного управління системою освіти загалом та післядипломної педагогічної освіти зокрема базуються на засадах Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти, а також на вимогах документів ЮНЕСКО, Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти та ін.

Пріоритетними напрямами в даних документах визначено:

- особистісну орієнтацію освіти;
- формування національних та загальнолюдських цінностей;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом усього життя;
- органічне поєднання освіти й науки, розвиток дистанційної освіти;
- інтеграцію вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів;
- фундаменталізацію професійної підготовки педагога, її всебічність та варіативність.

Це повністю відповідає і світовій тенденції зміни статусу освіти. ХХІ ст. по праву називають суспільством освіти. Так, Ж. Делор у центр розвитку людства поставив «освітньо-виховне суспільство, яке базується на засвоєнні, актуалізації та утилізації знань. Це потрібно висувати на перший план в освітньо-виховному процесі. І мірою того, як розвивається інформаційне суспільство, розширюючи можливості доступу до банку даних і фактичного матеріалу, є те, що освіта повинна кожному надавати змогу оперувати інформацією, нагромаджувати її, відбирати, упорядковувати, засвоювати і використовувати» [1, с. 5].

Система освіти в межах парадигми розвитку постіндустріального суспільства має функціонувати як безпосередній генератор нових соціальних реалій, що продукує

соціальні зміни. А це надає системі освіти інтегруючого характеру, оскільки вона визначатиме і структурні, і функціональні характеристики майбутнього суспільства.

Отже, «завдання освіти почесне – плекати свідомість та інтелект кожної особистості в дусі універсальних цінностей і самовдосконалення, навчати поважати принципи плюралізму, не зраджуючи водночас власні принципи і переконання. Від цього залежить виживання людства» [1, с. 3]. Соціокультурна основа нової парадигми – «народження світової спільноти». У цих умовах кінцева мета освіти – «надати можливість усім без винятку реалізувати особисті таланти і творчий потенціал і, таким чином, уможливити для кожного проектування та реалізацію індивідуального життєвого плану» [1, с. 4].

Таким чином, у документі формулюється суть нової освітньої стратегії – орієнтація на розвиток людини та її самоактуалізацію протягом усього життя. Реалізація даного положення забезпечується новими рисами освіти XXI ст.:

- здійснення переоцінки етичного й культурного значення освіти в плані надання кожній людині здатності сприйняти індивідуальність іншої, а також цілісного розуміння світу в усій його хаотичній динаміці;
- актуалізація концепції безперервної освіти;
- необхідність просування в напрямі «суспільства, яке виховує»;
- безальтернативність відносин діалогу та взаємоповаги між учнем і вчителем;
- пріоритетність завдання формування «розуміння» людей та світу загалом [1, с. 4 – 5].

У цьому фундаментальному для сучасної освіти документі сформульовані й основні принципи освітньої діяльності, які визначають її зміст. Узагальнюючи досвід світової спільноти у сфері розбудови освіти інформаційного суспільства і проектуючи основні тенденції розвитку освіти на майбутнє, Ж. Делор так визначає базові засади освіти:

1. Освіта має бути спрямована на формування у людей мотивації та навичок вміння жити разом, черпати знання від інших народів, їх історії, культури, традицій, ментальності й на цьому ґрунті формувати новий світогляд, який спонукав би до колективного аналізу ризиків і небезпек, можливих у майбутньому, а також до спільних зусиль, спрямованих на розумне та мирне врегулювання неминучих конфліктів.

2. Освіта має вчити пізнавати, враховувати швидкоплинні зміни, пов'язані з науково-технічним прогресом та новими формами економічної і соціальної діяльності, і, що важливо, поєднувати загальну масову культуру з глибокими соціальними знаннями.

3. Освіта має вчити працювати, поряд з професійними навичками прищеплювати вміння знаходити вихід у непередбачуваних ситуаціях, співпрацювати в колективі.

4. Освіта має навчати жити, оскільки XXI ст. вимагатиме від кожного ще більшої самостійності суджень, а водночас – підвищення рівня особистої відповідальності за колективну справу.

Із сказаного вище випливають і основні положення методології післядипломної педагогічної освіти:

1. Післядипломна освіта висувається на пріоритетне місце в сучасних освітніх системах, оскільки саме вона забезпечує освіту людини протягом більшої частини її життя.

2. Система післядипломної педагогічної освіти в найближчий час є не просто системою підвищення кваліфікації, а єдиним механізмом переорієнтації педагогів стосовно змісту, форм навчання, системи ціннісних орієнтирів, засобів комунікації тощо. Основна увага має звертатися не стільки на підтримку традиційних механізмів післядипломної освіти, скільки на розбудову нових, спрямованих на адаптацію системи до завдань, пов'язаних із системною перебудовою і в освіті, і в суспільстві загалом.

3. Післядипломна педагогічна освіта має стати основою формування неперервної системи освіти протягом усього життя для всіх педагогів регіону. Така система, по-перше, не може будуватися на основі принципів дискретної освіти, які застосовувалися в післядипломній освіті до останнього часу. По-друге, вона вимагає виходу післядипломної освіти за межі інституційної обмеженості та інтеграції в освітній процес, який здійснюється в навчальних закладах. Сучасна післядипломна освіта можлива лише на основі поєднання власне системи післядипломної педагогічної освіти та самоосвіти педагогів у процесі здійснення професійних обов'язків. А тому йдеться про створення неперервної системи самоосвіти педагогів з

використанням організуючо-координуючого потенціалу структур післядипломної освіти.

4. Механізми формування такої системи самоосвіти на основі реалізації системою післядипломної педагогічної освіти своїх координуючо-організаційних функцій підказує сама освітня практика.

По-перше, це поступовий перехід до тематичних курсів, які мають зрештою стати основою роботи інститутів післядипломної педагогічної освіти. Саме це завдання стоїть зараз перед нами, коли ми говоримо про наближення освіти до споживача освітніх послуг, про індивідуалізацію та диференціацію освітніх послуг, врахування побажань педагогів під час складання програм післядипломної освіти.

По-друге, це інтеграція в систему післядипломної освіти мережі експериментальної та науково-дослідної роботи освітніх закладів. Практика показує, що інноваційна діяльність на робочому місці є найкращою формою підвищення кваліфікації будь-якого педагога. Вона стимулює до самостійної роботи й оволодіння сучасними педагогічними технологіями, формує нові ціннісні орієнтири освітньої діяльності, а крім того, є фактично єдиним засобом реалізації стратегічних цілей модернізації освіти на операційно-практичному рівні. Відтак інноваційна діяльність педагогів є не лише формою післядипломної освіти, а й ресурсом навчання та самонавчання інших педагогів та педагогічних колективів. І завдання інститутів післядипломної педагогічної освіти – розвивати й повноцінно використовувати цей ресурс.

Саме тому актуальним є питання внесення змін у методологію державного управління післядипломною педагогічною освітою, оскільки забезпечити якість швидких, усеохоплюючих змін, характерних для сучасного етапу розвитку цивілізації, повинна система освіти. Необхідно розвинути природні здібності кожної людини, навчити самостійно здобувати знання, креативно мислити, швидко опрацьовувати великі масиви інформації, сприймати та впроваджувати інновації. Головну роль у вирішенні визначених завдань має відігравати вчитель, викладач. Але для цього, насамперед, необхідно підвищити професійну компетентність педагогів. Узагалі професійна компетентність переважно трактується у двох значеннях:

1) достатній ступінь відповідності вимогам посади (англійський аналог – competence) – характеризує обсяг необхідних знань, умінь, досвіду для роботи на посаді;

2) поведінкова характеристика успішного виконання конкретного виду роботи (у межах компетентнісного підходу) – (англійський аналог – competency) – операційна характеристика професійної спрямованості, здатності виконувати конкретний вид робіт. Ця понятійна інновація, стосовно системи освіти, дозволяє виявити об'єктивні принципові відмінності між педагогом, який лише засвоїв комплекс знань, умінь, навичок (пройшов професійну підготовку), але є «репродуктором» і педагогом-професіоналом, що формується в контексті безпосередньої трудової діяльності й виконує ролі консультанта, «фасилітатора».

На сучасному етапі в Україні проблема якості освіти потребує значної уваги з боку держави в контексті необхідності продовження реформування освітньої галузі. Інформаційно-технологічне суспільство потребує не просто передачі знань від одного покоління до іншого (від учителя до учня), а формування носія знань, творчої особистості, здатної не лише використовувати отримані знання, а й самостійно їх здобувати впродовж усього життя для конкурентоспроможної діяльності в будь-якій (а можливо й у різних) сферах суспільного життя. На жаль, реалії життя свідчать про суттєві недоліки в цьому питанні:

– значна частина педагогів продовжує працювати так, як працювали і двадцять, і тридцять років тому, не зважаючи на вимоги сучасного часу;

– рівень інформації з кожним роком стає все більшим і необхідно усвідомити, що навчити учня в школі всього і на все життя неможливо, необхідно акцентувати увагу на передачі лише базових знань, зацікавлюючи учня в необхідності додаткового отримання інформації самостійно, а для цього – навчити здобувати знання, а не отримувати їх у готовому, «опрацьованому» вигляді;

– масова підготовка педагогів (у тому числі й у класичних університетах) за відсутності належної педагогічної практики не забезпечує їх належну підготовку до індивідуально-творчого характеру педагогічної діяльності;

– рівень базової підготовки вчителів не узгоджується з новими, постійно зростаючими вимогами до представників педагогічної професії.

Нормативні документи в галузі освіти, зокрема програма «Вчитель», передбачають комплекс заходів, спрямованих на покращення підготовки вчителів та надання їм систематичної методичної допомоги з боку Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичних кабінетів. Значна увага традиційно акцентується на необхідності здійснення вчителями самоосвітньої діяльності. У даному контексті, на нашу думку, цікавими є результати моніторингового дослідження, що регулярно проводиться серед слухачів курсів підвищення кваліфікації працівниками навчально-методичної лабораторії моніторингу якості освіти та зовнішнього оцінювання кафедри управління загальноосвітніми навчальними закладами Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Вивчення загального розподілу відповідей про значення самоосвіти показує, що абсолютна більшість респондентів (92 %) розуміє її значення й зацікавлена в підвищенні власної професійної компетенції. Однак результати опитування про роботу з педагогічною періодикою та іншими інформаційними джерелами свідчать, що лише 64 % педагогів регулярно читають освітня видання. Решта (36 %) відповіли на дане запитання багатозначним «інколи», що викликає тривогу. Адже є всі підстави вважати, що дана відповідь вказує на консерватизм майже третини нашого вчительства й відповідно на гальмування якісних перетворень у вітчизняній освіті [2, с. 7].

На нашу думку, змінити ситуацію на краще можна, лише здійснивши реформування системи державного управління післядипломною педагогічною освітою, оскільки саме вона має сприяти забезпеченню потреб держави у кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, які здатні компетентно та відповідально виконувати посадові обов'язки, упроваджувати новітні технології, сприяти подальшому соціально-економічному розвитку суспільства. Стратегія роботи закладів системи післядипломної педагогічної освіти має бути трансформована – пріоритетним напрямом має бути не забезпечення функціонування системи освіти, а її інноваційний розвиток, що, насамперед, передбачає перехід від ретрансляційних завдань до дослідницьких, виявлення та задоволення освітніх потреб педагогів, вивчення специфіки освітніх процесів, їх модернізація ...

На основі соціально-детермінованих цілей розвитку й удосконалення загальноосвітньої школи розробляються нові вимоги до рівня кваліфікації

педагогічних та управлінських кадрів, які стають основою для розробки конкретних цілей функціонування системи післядипломної педагогічної освіти й системоутворчим компонентом системи, що визначає напрям її розвитку. Такі цілі визначають зміст підвищення кваліфікації, особливості організаційних форм та методів, вимоги до суб'єктів і об'єктів, науково-методичне забезпечення, навчально-матеріальну базу. С. Крисюк, наприклад, виділяє такі компоненти процесу післядипломної освіти, що визначають тенденції освіти:

- цілі діяльності, які детермінуються вимогами суспільства до школи;
- зміст підвищення кваліфікації і перепідготовки;
- організаційні форми, методи роботи з педагогічними кадрами;
- умови, які забезпечують нормальне функціонування системи;
- результати функціонування [4, с. 12].

Аналіз розвитку цих компонентів забезпечує цілісність системи, оптимальність функціонування, комплексне вдосконалення. Фундаментальні зміни відбуваються в усіх сферах освітньої діяльності, є взаємно детермінуючими й приводять до становлення нової системи освіти з новими функціональними можливостями, структурою, змістом, системою управління та зв'язками із соціальним середовищем. Це положення має принципове методологічне значення для обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, оскільки визначає безпосередній контекст їх функціонування та розвитку в найближчі роки і в перспективі.

Вирішення означених вище завдань безпосередньо пов'язане з упровадженням інноваційної діяльності в систему роботи закладів освіти. Саме тому одним із пріоритетних аспектів державного управління післядипломною педагогічною освітою є впровадження адаптивної структури управління та інноваційного менеджменту, який розглядається як сукупність принципів, методів та інструментів управління інноваційними процесами, а саме запровадженням нових ідей, знань, представлених у вигляді фундаментальних і прикладних наукових досліджень та розробок. Сутність менеджменту інновацій полягає в забезпеченні умов для внесення системних змін у діяльність освітніх закладів, спрямованих на їх розвиток і покращення роботи. Ефективний інноваційний освітній менеджмент, спрямований на підвищення якості освіти, є надійним механізмом задоволення потреб споживачів освітніх послуг та забезпечення конкурентоспроможності освітніх закладів.

Закономірним є ухвалення на рівні держави законів «Про інноваційну діяльність» та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [7], які орієнтують суспільство на інноваційний розвиток та визначають механізм реалізації інноваційної діяльності. Нормативно-правові акти чітко визначають мету державної інноваційної політики: створення економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково технічного потенціалу країни, відродження духовного та інтелектуального потенціалів нації. Формування інноваційного менеджменту в освіті розглядають як суттєвий стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності та державної інноваційної політики в Україні.

Поняття «інновація» (особливо стосовно системи освіти) до сьогодні не має однозначного визначення, різні дослідники трактують його по-різному. Наприклад, О. Попова у монографії «Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у XX столітті» наводить кілька варіантів тлумачення цього терміна вченими. Наприклад, інновацію розглядають як:

- форму організації інноваційної діяльності (В. Золотарьов, А. Пригожин);
- зміни в освітній практиці (Ф. Валента, Є. Огарьов, В. Онушкін);
- комплексний (або дискретний) процес створення, використання, розповсюдження новацій (М. Лапін, М. Поташник);
- процес перетворення нової ідеї в конкретні предмети (У. Кінгстон, Б. Санто);
- результат інноваційного процесу (Ф. Паламарчук) [6, с. 10].

Погоджуючись із вченою у визначенні інновації як «... цілеспрямованого і керованого процесу внесення змін в освітню практику шляхом створення, розповсюдження та освоєння новацій» [6, с. 14] вважаємо, що в основі інновацій в освіті мають бути кілька важливих проблем:

- 1) створення на рівні держави й суспільства умов, які сприяють активізації діяльності освітніх організацій в інноваційній сфері управління;
- 2) вивчення, узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду;
- 3) запровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику [4, с. 64].

Результатом інноваційних процесів має бути використання теоретичних і практичних нововведень, зокрема таких, що формуються на межі теорії і практики. Сучасний менеджер у галузі освіти повинен бути автором, дослідником, користувачем і пропагандистом нових педагогічних технологій, теорій, концепцій. Управління інноваційним процесом передбачає аналіз і оцінку введених суб'єктами освітніх організацій педагогічних інновацій, створення умов для їх успішної розробки й застосування. Водночас керівники навчального закладу зобов'язані здійснювати цілеспрямований відбір, оцінювання й застосування на практиці досвіду колег, нових ідей, методик, запропонованих наукою.

Проте, говорячи про впровадження інновацій, на нашу думку, слід насамперед здійснити ретроспективний аналіз педагогічних систем минулого та досвіду попередніх поколінь у плані організації навчально-виховного процесу, оскільки соціальні та державно-управлінські форми минулого можуть бути після ідентифікації та адаптації до сучасності актуальними й під час тих реформаційних процесів, що відбуваються в Україні сьогодні. Незважаючи на суттєві недоліки, які мали місце в організації державного управління діяльністю загальноосвітніх шкіл України в період 1917 – 1941 рр., особливо в 1930 -х рр. (заідеологізованість, етатизм, конформізм, деперсоналізація, адміністрування, стандартизація, уніфікація тощо), позитивний досвід того часу доцільно використовувати в процесі сучасного реформування вітчизняної системи освіти. Хоча механізми управління освітніми процесами в той період визначалися значною мірою неприйнятними для сучасного українського суспільства соціальними цілями, самі освітні та управлінські технології були досить ефективними. Використання даного технологічного потенціалу допоможе вирішити численні проблеми вітчизняного шкільництва, пов'язані з результативністю освітніх інновацій у контексті соціальної модернізації країни. Особливе значення мають концептуальні засади національної освіти, розроблені в часи національного відродження, та механізми забезпечення узгодженості освітніх і загальносоціальних трансформацій, що успішно застосовувалися владою в радянські часи. Усі ці новації не лише заклали основи національної педагогічної школи радянського періоду, а й мають змістову та методологічну актуальність сьогодні.

Висновки. Таким чином, розглянувши питання модернізації системи державного управління післядипломною педагогічною освітою в Україні, ми дійшли

висновків, що проблема підвищення якості освіти загалом та післядипломної педагогічної зокрема потребує значної уваги з боку держави, а саме запровадження адаптивної системи управління післядипломною педагогічною освітою та інноваційного менеджменту з метою підвищення професійної компетентності педагогів. Подальші дослідження вважаємо доцільним спрямувати на вивчення зарубіжного досвіду державного управління післядипломною педагогічною освітою та адаптацію його до специфіки діяльності відповідних закладів України.

Список використаних джерел

1. **Делор Ж.** Освіта – справжній скарб / Жак Делор // Шлях освіти. – 1997. – № 3. – С. 2 – 5.
2. **Долгополий В. Г.** Проблеми самоосвіти в контексті сучасної школи / В. Г. Долгополий // Нива знань. – 2005. – № 3. – С. 6 – 8.
3. **Кремень В. Г.** Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / Василь Григорович Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
4. **Крисюк С. В.** Становлення та розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів України (1917 – 1941 рр.) / Степан Васильович Крисюк. – К. : УПКККО, 1995. – 174 с.
5. **Маслов В. І.** Наукові засади визначення змісту підвищення кваліфікації та підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів / В. І. Маслов // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 63 – 66.
6. **Попова О. В.** Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ столітті / Олена Володимирівна Попова. – Х. : ОВС, 2001. – 255 с.
7. **Про освіту :** Закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-ХІІ // Голос України. – 1999. – 6 черв. – С. 11 – 14.
8. **Романенко М. І.** Методологічні зміни у післядипломній педагогічній освіті України в контексті соціально-економічних та освітянських реформ / М. І. Романенко // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 3 – 7.